

Mirosław Bochenek

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

**REFLEKSJE NA TEMAT GENEZY I EWOLUCJI
NAZWY EKONOMIA***

Streszczenie: Nauka ekonomia zawdzięcza swoją nazwę Ksenofontowi, który utworzył ją z dwóch pojęć: οἶκος – oznaczający dom, gospodarstwo, oraz νομῆς – zarządzający, przydzielający. Dla Ksenofonta οἰκονομικός znaczyło zarządzanie gospodarstwem domowym. Termin „ekonomia polityczna”, sformułowany przez Antoine de Montchréstiena, został przejęty przez twórcę nauki ekonomia Adama Smitha, stając się niemal powszechnie stosowanym pojęciem. Wszystkie, stosowane w różnych okresach, nazwy są nazwami tożsamymi, dobrze oddającymi treść tej nauki. Niestety, kilka pokoleń ekonomistów dało się wywieść w pole, ponieważ bezkrytycznie przyjmowali wyjaśnienie genezy pojęcia ekonomia, przedstawione przez Jeana Baptiste Saja, który uważał, że pochodzi ono od słów: οἶκος – dom, oraz νόμος – prawo.

Słowa kluczowe: ekonomia, ekonomia polityczna, ekonomia narodowa, ekonomia społeczna, ekonomika

1. Wstęp

W 1998 r. opublikowałem – wspólnie z prof. Zofią Dach – artykuł pt. *Uwagi o nazwie nauki „ekonomia”*¹, w którym została przedstawiona poprawna interpretacja genezy nazwy naszej nauki oraz jej ewolucja, a także wyodrębnione działy i ujęcia. Niestety, wydawane później prace powielają wcześniejsze niefortunne błędy na temat pochodzenia pojęcia ekonomia². W tej sytuacji uznałem za stosowne szersze

* Panom Profesorom Kazimierzowi Korusowi, Marianowi Szarmachowi i Włodzimierzowi Zientarze dziękuję za cenne wskazówki i pomoc w dotarciu do ważnych pozycji bibliograficznych.

¹ Por.: M. Bochenek, Z. Dach, *Uwagi o nazwie nauki „ekonomia”*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 1998, nr 515, s. 5–11

² Por.: S. Sztaba, *Ekonomia*, w: *Wielka encyklopedia PWN*, t. 8, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 118; E. Kowalczyk, *Ksenofont*, w: *Słownik historii myśli ekonomicznej*, red. E. Kundera, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 101; W. Stankiewicz, *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2007, s. 40 oraz S. Sztaba, *Ekonomia*, w: *Ekonomia od A do Z. Encyklopedia podręczna*, red. S. Sztaba, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 106.

omówienie etymologii i procesu zmian nazwy nauki ekonomia, ze wskazaniem autorów istniejących nieporozumień.

2. „Ekonomia” – pojęcie wprowadzone przez Ksenofonta

Nazwa „ekonomia” wywodzi się ze starożytnej Grecji. Twórcą tego pojęcia był Ksenofont (ok. 430–354 p.n.e.), grecki żołnierz, historyk, pisarz i ekonomista. Urodził się w Atenach, gdzie zdobył wykształcenie filozoficzne. Był uczniem Sokratesa. W latach 401–400 p.n.e. uczestniczył w wojnie Cyrusa Młodszego z Artakserksesem II, dowodząc dziesięcioletnią armią greckich najemników podczas odwrotu z Babilonii do Trapezuntu nad Morzem Czarnym. Jako oficer służył spartańskiemu królowi Agesilaosowi w wojnie z Persją. Za udział w bitwie pod Koroneją w 394 r. p.n.e., po stronie Sparty przeciw Tebom i Atenom, został wygnany z ojczystej polis. Osiedlił się wówczas w otrzymanych od spartańskich przyjaciół dobrach ziemskich w Skillus, niedaleko Olimpi, na zachodnim wybrzeżu Peloponezu. Prowadząc w latach 394–371 p.n.e. niewolniczy folwark, oddawał się również pisarstwu. W okresie tym napisał kilka dzieł, m.in.: *Anabasis* (*Wyprawa Cyrusa*), *Hellenika* (*Historia grecka*), *Kyropedia* (*Wychowanie Cyrusa*) oraz *Poroi* (*O dochodach*). Dzieło szczególne dla naszej nauki Ksenofont opatrzył tytułem *Oikonomikos*. Poprzez rzekomy dialog między Sokratesem i Kritobulosem, Ksenofont nakreślił sposoby kierowania rolniczym gospodarstwem domowym typu niewolniczego. Pojęcie οἰκονομικός (czytaj: *oikonomikos*), rozumiane jako zarządzanie domem, gospodarka domowa, gospodarzy, umiemy gospodarzyć, zapobiegliwy, oszczędny, a także stosowane zamiennie słowo οἰκονομία (*oikonomija*), interpretowane jako zarządzanie domem, gospodarka, gospodarowanie, dbałość o mienie, zarząd, kierowanie, Ksenofont utworzył z czasownika οἰκονομέω (*oikonomieo*), oznaczającego zarządzanie, kierowanie, gospodarzenie, porządkowanie, regulowanie, wydzielanie. Z kolei czasownik ten stworzył z dwóch rzeczowników: οἶκος (*oikos*) – oznaczający dom, mieszkanie, siedziba, dwór, gospodarstwo, mienie rodzinne, majątek, oraz νομεύς (*nomeus*) – zarządzający, kierujący, władający, przydzielający, rozdawca. Dla Ksenofonta *oikonomikos* stanowiło sztukę zarządzania domem³.

Zakres zainteresowań ekonomii wyznaczony przez Ksenofonta został wkrótce rozszerzony przez attyckiego mówcę Deinarchosa (ok. 360–290 p.n.e.). Pochodzą-

³ Por.: Xenophon, *Ökonomische Schriften*, griechisch und deutsch von G. Audring, Akademie Verlag, Berlin 1992, s. 30 i nast.; Xenofont, *Ökonomik*, Nakładem Księgarni Jana Konstantego Żupańskiego, Poznań 1857, s. 1 i nast.; *Słownik grecko-polski*, red. Z. Abramowicz, PWN, Warszawa 1962, s. 212 i 250; *A Greek-English lexicon*, compiled by H.G. Liddell, R. Scott, t. 2, The Clarendon Press, Oxford 1948, s. 1204; *Θησαυρός τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*. *Thesaurus Graecae Linguae*, constructus H. Stephano, t. 5, Excudebat Ambrosius Firmin Didot, Parisiis 1842–1846, s. 1789–1794; H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, t. 3, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1963, s. 360–361.

cy z Koryntu mówca był uczniem Teofrasta, rzecznikiem polityki promacedońskiej. Z uwagi na poetyckie piękno jego mów zaliczany jest do kanonu dziesięciu mówców⁴. Deinarchos używał pojęcia *oikonomikos* w znaczeniu zarządzania gospodarką państwem⁵. W jego ujęciu ekonomia obejmowała więc nie tylko gospodarstwo domowe, ale również gospodarkę narodową. Oznacza to, że starożytni Grecy wyznaczyli szerszy zakres zainteresowań ekonomii niż dotychczas sądzono.

We wspomnianej rozprawie *Oikonomikos* Ksenofont wprowadził również pojęcie *chrematistika* – wywodzące się od słowa *chremata* – oznaczające majątek oraz umiejętność osiągania bogactwa, związanego przede wszystkim z własnością ziemską oraz bydłem. Z czasem zmianie uległo znaczenie tego terminu, który interpretowano jako sztukę gromadzenia pieniędzy, co było niegodnym dla ludzi wolnych zajęciem.

Słotwórcze dokonanie Ksenofonta znajduje potwierdzenie nie tylko w opracowaniach leksykalnych, ale również ekonomicznych. Liczne grono ekonomistów, m.in.: Józef Świdrowski, Edward Taylor, Joseph Alois Schumpeter, Józef Rutkowski, Wiktor Boniecki, Zbigniew Chrupek, Jerzy Drohomirecki, Seweryn Żurawicki, Tadeusz Grabowski, Stanisław Łysko, Francesca Schinzingler, Adam Rybarski, Stefan Marciniak, Zbigniew B. Romanow, Harry Landreth i David C. Colander, Gedymin B. Spychalski, Edyta Kowalczyk, O.I. Ananin, S.A. Bartieniew, Waław Stankiewicz oraz Katarzyna Szarzec, uważało, że nauka ekonomia zawdzięcza swoją nazwę Ksenofontowi i jego dziełu *Oikonomikos*⁶.

⁴ Por.: *Deinarchos*, w: *Słownik kultury antycznej. Grecja – Rzym*, red. L. Winniczuk, wyd. 6, Wiedza Powszechna, Warszawa 1989, s. 106.

⁵ Por.: *Słownik grecko-polski...*, dz. cyt., s. 250; *A Greek-English lexicon...*, dz. cyt., s. 1204 i 1205, *Θησαυρός τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης...*, dz. cyt., s. 1789–1792.

⁶ Por.: J. Świdrowski, *Ksenofont*, w: *Encyklopedia Nauk Politycznych (Zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze)*, t. 3, Wydawnictwo Instytutu Społecznego i Instytutu Wydawniczego „Biblioteka Polska” w Warszawie, Warszawa 1938, s. 457; E. Taylor, *Historia rozwoju ekonomiki*, t. 1, PWN, Poznań 1957, s. 11; J.A. Schumpeter, *Geschichte der ökonomischen Analyse*, t. 1, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1965, s. 93; J. Rutkowski, *Ekonomia polityczna. Materiały do proseminarium*, z. 1, wyd. 3 popr., Politechnika Szczecińska, Szczecin 1966, s. 9; *Zarys dziejów myśli ekonomicznej*, oprac. S. Żurawicki, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965, s. 88; W. Boniecki, Z. Chrupek, J. Drohomirecki, S. Żurawicki, *Historia myśli ekonomicznej do roku 1870*, PWN, Warszawa 1967, s. 13 i 50–51; E. Lipiński, *Historia powszechnej myśli ekonomicznej do roku 1870*, PWN, Warszawa 1968, s. 15; T. Grabowski, S. Łysko, *Ekonomia polityczna kapitalizmu*, PWE, Warszawa 1971, s. 5; W. Boniecki, *Rozwój myśli ekonomicznej*, cz. 1, wyd. 2, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1983, s. 40 i 185; F. Schinzingler, *Vorläufer der Nationalökonomie*, w: *Geschichte der Nationalökonomie*, red. O. von Issing, Verlag Franz Vahlen, München 1984, s. 16; A. Rybarski, *Ogólna charakterystyka ekonomii*, w: *Wprowadzenie do ekonomii*, red. Z. Dach, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1992, s. 6; S. Marciniak, *Przedmiot i zakres ekonomii*, w: *Elementy makro i mikro ekonomii dla inżynierów*, red. S. Marciniak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 12; Z.B. Romanow, *Historia myśli ekonomicznej w zarysie*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1997, s. 16; H. Landreth, D.C. Colander, *Historia myśli ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 59; G.B. Spychalski, *Myśl społeczno-*

Sformułowane przez Ksenofonta słowa zajęły trwałe miejsce w jego ojczystym języku, o czym świadczy ówczesna literatura grecka. Arystoteles (384–322 p.n.e.) stosował je w takich rozprawach, jak *Polityka* i *Etyka nikomachejska*, podejmując próbę wyjaśnienia nurtujących go ekonomicznych aspektów życia społecznego⁷.

Prawdopodobnie z uwagi na wszechstronność zainteresowań i genialność Arystotelesa oraz zasługi wniesione do nauki europejskiej, stworzenie pojęcia ekonomia niesłusznie przypisywano najwybitniejszemu filozofowi greckiemu. Pogląd o pierwszeństwie Arystotelesa głosili bezpodstawnie m.in.: Stanisław Grabski, Oskar Lange, Zbigniew Gajczyk, Mieczysław Nasiłowski, Jerzy Ruskiewicz, Janusz Górski, Augustyn Woś, Roman Milewski, Jerzy Boehlke, Zygmunt Dowgiałło, Tadeusz Orłowski i Jan Głowczyk⁸.

Chociaż pisma starożytnych myślicieli greckich dotarły do czasów nowożytnych, to jednak do późniejszej literatury ekonomicznej wkradły się błędy etymologiczne, o czym świadczą zamieszczane wyjaśnienia genezy nazwy ekonomia.

-ekonomiczna starożytności i średniowiecza, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000, s. 60 i 63; G.B. Spychalski, *Zarys historii myśli ekonomicznej*, wyd. 2 popr., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź 2001, s. 20; E. Kowalczyk, *Ksenofont...*, dz. cyt., s. 101; О.И. Ананьин, *Мир хозяйства в сознании докапиталистических эпох*, w: *История экономических учений*, В.С. Автономов, О.И. Ананьин, ред. Н.А. Макашева, ИНФРА-М, Москва 2004, s. 13; С.А. Баргенов, *История экономических учений*, Экономистъ, Москва 2005, s. 25; W. Stankiewicz, *Historia myśli...*, dz. cyt., s. 40; K. Szarzec, *Макроекономия – предмет и kierunki badań*, w: *Podstawy makroekonomii*, red. W. Jaromłowicz, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2008, s. 11. Jako ciekawostkę można dodać, że dzieło Ksenofonta w języku greckim było dostępne na ziemiach polskich już w wieku XVI. Posiadał je w swoim księgozbiorze Mikołaj Kopernik. Por.: L. Jarzębowski, *Biblioteka Mikołaja Kopernika*, Biblioteczka Kopernikańska nr 6, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 1971, s. 71–78.

⁷ Por.: Arystoteles, *Polityka z dodaniem Pseudo-Arystotelesowej Ekonomiki*, PWN, Warszawa 1964, s. 18–33 i 367–369 oraz Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, PWN, Warszawa 1956, s. 3–5.

⁸ Por.: S. Grabski, *Ekonomja społeczna*, t. 1, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów–Warszawa–Kraków 1927, s. 1; O. Lange, *Ekonomia polityczna*, t. 1, PWN, Warszawa 1959, s. 21; O. Lange, *Ekonomia polityczna*, w: *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, t. 3, PWN, Warszawa 1964, s. 329; Z. Gajczyk, *Ekonomia polityczna*, w: *Mała encyklopedia ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1961, s. 143; M. Nasiłowski, *Ekonomia polityczna*, w: *Mała encyklopedia ekonomiczna*, wyd. 2 zm., PWE, Warszawa 1974, s. 179; J. Ruskiewicz, *Przedmiot ekonomii politycznej*, w: *Ekonomia polityczna dla wyższych szkół technicznych i rolniczych*, red. S. Szeffler, S. Marciniak, PWN, Warszawa 1974, s. 16; J. Górski, *Zarys historii ekonomii politycznej*, wyd. 2 rozsz., Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1984, s. 19; A. Woś, *Ekonomia polityczna*, w: *Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza*, PWRiL, Warszawa 1984, s. 148; R. Milewski, *Elementarne pojęcia i przedmiot ekonomii*, w: *Elementarne zagadnienia ekonomii*, red. R. Milewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 7; J. Boehlke, *Ogólna charakterystyka ekonomii*, w: *Wybrane problemy ekonomii*, red. B. Polszakiewicz, t. 1, wyd. 3, UMK w Toruniu, Toruń 1996, s. 11; Z. Dowgiałło, *Ekonomia*, w: *Słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, wyd. 6 rozsz., Wydawnictwo „Znicz”, Szczecin 1998, s. 67; T. Orłowski, *Nowy leksykon ekonomiczny*, Oficyna Wydawnicza Graf-Punkt, Warszawa 1998, s. 14 oraz J. Głowczyk, *Uniwersalny słownik ekonomiczny*, Fundacja Innowacja, Warszawa 2000, s. 80.

3. Sayowskie zamieszanie

Zamieszanie związane z niepoprawną interpretacją nazwy ekonomia zostało wywołane najprawdopodobniej przez Jeana Baptiste Saja (1767–1832), przedstawiciela szkoły klasycznej we Francji, gorliwego zwolennika i popularyzatora systemu sformułowanego przez twórcę ekonomii – Adama Smitha. Karierę zawodową J.B. Say rozpoczął jako pracownik towarzystwa ubezpieczeniowego, w 1792 r. uczestniczył w kampanii wojennej, po której został kierownikiem i redaktorem naczelnym dziennika „La décade philosophique, litteraire et politique”. W 1799 r. senat mianował go członkiem Trybunatu, z którego został usunięty przez Napoleona Bonaparte za zbyt liberalne poglądy. Utworzył wówczas przedsiębiorstwo bawełny w Auchy koło Hesin (Pas-de Calais). W 1819 r. objął specjalnie utworzoną dla niego pierwszą we Francji katedrę ekonomii przemysłowej w Conservatoire des Artes et Métiers w Paryżu, natomiast w 1830 r. został profesorem ekonomii politycznej w Collège de France. Łatwość pisania, bogate doświadczenie oraz głęboką wiedzę spożytkował w licznych publikacjach, m.in.: *Traité d'économie politique, ou simple exposition de la manière dont se forment, se distribuent et consomment les richesses* (1803), *Catéchisme d'économie politique* (1815), *Économie politique sur la balance des consommations avec les productions* (1824), *Cours complet d'économie politique pratique* (1828–1829).

W pierwszej jego książce, jaką był *Traktat o ekonomii politycznej, czyli prosty wykład sposobu, w jaki się tworzą, rozdzielają i spożywają bogactwa*, J.B. Say zaznaczył, że ekonomia polityczna jest nauką zajmującą się tworzeniem, podziałem i spożyciem bogactw zaspokajających potrzeby społeczeństw. Tworzeniu bogactwa może sprzyjać, ale również może przeszkadzać system polityczny. Natomiast polityka jest nauką badającą organizację społeczeństw. Ekonomia polityczna i polityka stanowią dwie odrębne dziedziny nauki. Według J.B. Saja nazwa ekonomia polityczna wywodzi się od wyrazów greckich: *oikos* (*oikos*) – oznaczającego dom, oraz *nomos* (*nomos*) – prawo. Autor *Traktatu* pojmował więc ekonomię jako prawo rządzące domem. Z kolei słowo polityka pochodzi od greckiego słowa *polis* (*polis*), które znaczy ‘naród’. Ekonomię polityczną należy – według francuskiego ekonomisty – interpretować jako ekonomię społeczną⁹.

Wyrażony pięknym językiem, uporządkowany logicznie i systematyczny wykład sprawił, że *Traktat o ekonomii politycznej* J.B. Saja uznany został za arcydzieło, cieszące się niesłychanym powodzeniem w całej Europie. Pod jego wpływem pozostawali ekonomiści – szczególnie z kontynentu europejskiego – przez kilkadziesiąt lat. Wydaje się, że z tego względu następne pokolenia ekonomistów nie zastanawiały się nad poprawnością interpretacji genezy pojęcia ekonomia, przed-

⁹ Por.: J.B. Say, *Traktat o ekonomii politycznej czyli prosty wykład sposobu, w jaki się tworzą, rozdzielają i spożywają bogactwa*, PWN, Kraków 1960, s. 21–22.

stawionej przez J.B. Saya. Przez kolejne 200 lat bezkrytycznie powielano błędnie podawany źródłosłów nazwy naszej nauki: *oikos* – dom, gospodarstwo domowe, oraz *nomos* – prawo, zasada, przepis, co miało znaczyć, że ekonomia jest nauką o prawach gospodarstwa domowego. Za taką etymologią wyrazu ekonomia opowiadali się m.in.: Zofia Daszyńska-Golińska, Jan Stecki, Stanisław Koszutski, Stanisław Grabski, Charles Gide, Adam Heydel, Oskar Lange, Zbigniew Gajczyk, Joseph Alois Schumpeter, Józef Rutkowski, Mieczysław Nasiłowski, Jerzy Ruskiewicz, Janusz Górski, Augustyn Woś, Adam Rybarski, Stefan Marciniak, Roman Milewski, Stefan Zabrowarny, Zygmunt Dowgiałło, Tadeusz Orłowski, Sławomir Sztaba, Edyta Kowalczyk, O.I. Ananin, S.A. Bartieniew oraz Wacław Stankiewicz¹⁰.

4. „Ekonomia polityczna” – rozszerzenie nazwy przez A. Montchréstiena

Niemal dwa tysiące lat po napisaniu wymienionych rozpraw przez Ksenofonta i Arystotelesa, ich poglądy ekonomiczne przywołał francuski szlachcic, autor dramatów, założyciel huty stali w Châtillon-sur-Loire, uczestnik powstania hugenockiego – Antoine de Montchréstien, sieur de Vatteville (ok. 1575–1621). W wydanej w 1615 r. pracy pt. *Traité de l'économie politique dédié Au Roy et à la Reyne Mère de Roy (Traktat o ekonomii politycznej, dedykowany królowi i królowej Matce)*, francuski merkantylista podkreślał, że starożytni myśliciele pomijali problemy organizacji pracy całego społeczeństwa, koncentrując się na zajęciach prywatnych. Dom powstał wcześniej niż królestwo, w związku z tym rozpatrywanie zagadnień

¹⁰ Por.: Z. Daszyńska, *Zarys ekonomii społecznej*, Nakładem Księgarni Polskiej, Lwów 1898, s. 18; J. Stecki, *Zasady ogólne ekonomii społecznej*, wyd. 2, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1907, s. 3; S. Koszutski, *Podręcznik ekonomii politycznej*, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1907, s. 5–6; S. Grabski, *Ekonomja społeczna...*, dz. cyt., s. 1; K. Gide, *Zasady ekonomii politycznej*, wyd. 7, Fiszer i Majewski, Poznań 1929, s. 9; *Ekonomja*, Według wykładów Prof. Dra. Heydla (W opracowaniu Kol. Kol. Przybyłowskiej i Paški), Bratnia Pomoc Studentów W.S.H. w Krakowie, Kraków 1934, s. 1; *Ekonomia polityczna*, w: *Mały słownik ekonomiczny*, Polskie Wydawnictwa Gospodarcze, Warszawa 1958, s. 198; O. Lange, *Ekonomia polityczna...*, t. 1, dz. cyt., s. 21; O. Lange, *Ekonomia polityczna*, w: *Wielka...*, dz. cyt., s. 329; Z. Gajczyk, *Ekonomia polityczna...*, dz. cyt., s. 143; J.A. Schumpeter, *Geschichte der ökonomischen...*, dz. cyt., s. 92; J. Rutkowski, *Ekonomia polityczna. Materiały...*, dz. cyt., s. 9; J. Rutkowski, *Ekonomia polityczna kapitalizmu*, wyd. 4 zm., PWE, Warszawa 1977, s. 15; M. Nasiłowski, *Ekonomia polityczna...*, dz. cyt., s. 179; J. Ruskiewicz, *Przedmiot ekonomii...*, dz. cyt., s. 16; J. Górski, *Zarys historii...*, dz. cyt., s. 19; A. Woś, *Ekonomia polityczna...*, dz. cyt., s. 148; A. Rybarski, *Ogólna charakterystyka...*, dz. cyt., s. 6; S. Marciniak, *Przedmiot i zakres...*, dz. cyt., s. 12; R. Milewski, *Elementarne pojęcia...*, dz. cyt., s. 7; S. Zabrowarny, *Wprowadzenie do ekonomii*, Akademia Rolnicza w Szczecinie, Szczecin 1996, s. 6; Z. Dowgiałło, *Ekonomia...*, dz. cyt., s. 67; T. Orłowski, *Nowy leksykon...*, dz. cyt., s. 14; S. Sztaba, *Ekonomia*, w: *Wielka...*, dz. cyt., s. 118; E. Kowalczyk, *Ksenofont...*, dz. cyt., s. 101; O.I. Ананьин, *Мир хозяйства...*, dz. cyt., s. 13; С.А. Бартепнев, *История экономических...*, dz. cyt., s. 25; W. Stankiewicz, *Historia myśli...*, dz. cyt., s. 40; S. Sztaba, *Ekonomia*, w: *Ekonomia...*, dz. cyt., s. 106.

zarządzania domem wyprzedziło rozważania dotyczące zarządzania królestwem. Jednakże na pierwszym planie powinny znajdować się potrzeby kraju. Gospodarstwa prywatne tworzą gospodarkę publiczną, stąd dobrze pojęte zarządzanie krajem można wzorować na zarządzaniu domem. Administracja publiczna powinna zapewnić współzawodnictwo we wszystkich dziedzinach, będące najlepszym sposobem osiągnięcia bogactwa całego społeczeństwa i każdej jednostki. Zarządzanie krajem powinno być przedmiotem szczególnej troski królewskiej pary, której dedykował swój traktat francuski merkantylista. Tylko właściwe zaangażowanie wszystkich ludzi oraz ziemi zapewni bogactwo kraju. Ponieważ dobrobyt stanowi cel działania, zarówno poszczególnych rodzin, jak i całych państw, dlatego też nie należy rozdzielać – wzorem Ksenofonta i Arystotelesa – polityki i ekonomii, konstatował A. de Montchrétien¹¹.

Przymiotnik „polityczna” nie został użyty przypadkowo w traktacie A. de Montchrétiena, miał bowiem wskazywać, iż rozprawa poświęcona jest gospodarce całego państwa, którą zajmuje się ekonomia polityczna.

Terminem „ekonomia polityczna”, użytym po raz pierwszy¹² przez francuskiego merkantylistę, została nazwana nauka o gospodarowaniu społecznym, powstała w drugiej połowie XVIII w. Nazwa ta była szeroko stosowana przez następne niemal 400 lat. Pierwszymi ekonomistami, którzy przejęli to pojęcie byli: James Steuart Denham (*An Inquiry into the Principles of Political Economy*, 1767), Pietro Verri (*Meditazioni sull'economia politica*, 1771) oraz Karl Friedrich von Baden-Durchlach (*Abrégé des principes de l'économie politique*, 1772)¹³.

Twórca nauki ekonomii politycznej, wybitny filozof szkocki, Adam Smith, tylko z uwagi na książkę J. Steuarta Denhama nie zatytułował swego epokowego dzieła jako ekonomia polityczna, ale *Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (*Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, 1776). „Ojciec” nauki o gospodarowaniu społecznym wyraźnie wskazał nazwę uprawianej dyscypliny i jej przedmiot: „Ekonomia polityczna, jako część wiedzy męża stanu lub prawodawcy, stawia sobie różne zadania po pierwsze – dostarczyć ludziom obfitych dochodów lub środków utrzymania albo, ściślej mówiąc, umożliwić im, aby sami uzyskali dla siebie takie dochody czy środki utrzymania; po drugie – dostarczyć państwu albo społeczności dochodów, które by wystarczały na potrzeby publiczne”¹⁴.

¹¹ Por.: A. Montchrétien, *Traktat o ekonomii politycznej*, w: *Merkantylizm i początki szkoły klasycznej. Wybór pism ekonomicznych XVI i XVII wieku*, koncepcje wyboru przygotował i wstępem opatrzył E. Lipiński, PWN, Kraków 1958, s. 322–326, 332, 337 i 342–343.

¹² Por.: J. Brémond, M.M. Salort, *Leksykon wybitnych ekonomistów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 123. Jest to jedyna nazwa, co do której autorstwa panuje zgoda wśród ekonomistów.

¹³ Por.: F. Ritzmann, *Bedeutende Oekonomen und ihre Werke*, Zentralstelle der Studentenschaft Zürich, Zürich 1983, s. 16, 18 i 22.

¹⁴ A. Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t. 2, wyd. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 7.

Wkrótce nazwa ta stała się niezwykle popularna, a nawet dominująca. Termin ten stosowano w nazewnictwie katedr uniwersyteckich oraz tytułach traktatów naukowych i podręczników, publikowanych przez przedstawicieli różnych szkół ekonomicznych.

Zwolennicy fizjokratyzmu oraz przedstawiciele szkoły klasycznej niemal powszechnie wykorzystywali określenie „ekonomia polityczna”, m.in.: Johann August Schlettwein (*Grundveste der Staaten, oder die politische Oekonomie*, 1778), Jean Herrenschand (*De l'économie politique moderne*, 1786), George Pryme (*Syllabus of a Course of Lectures on Political Economy*, 1816), David Ricardo (*On the Principles of Political Economy and Taxation*, 1817), Thomas Robert Malthus (*Principles of Political Economy considered with a View to their Practical Application*, 1820), James Mill (*Elements of Political Economy*, 1821), John Ramsey McCulloch (*Principles of Political Economy*, 1825 oraz *Literature of Political Economy*, 1845), Karl Heinrich Rau (*Lehrbuch der politischen Ökonomie*, 1826–1837), Samuel Read (*Political Economy*, 1829), John Stuart Mill (*Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*, 1829 oraz *Principles of Political Economy with some of their application to social philosophy*, 1848), George Julius Poulett Scrope (*Principles of Political Economy*, 1833), Nassau William Senior (*An Outline of the Science of Political Economy*, 1836 oraz *Four Introductory Lectures on Political Economy*, 1852), Jérôme Adolphe Blanqui (*Histoire de l'économie politique en Europe*, 1837), Michel Chevalier (*Cours d'économie politique*, 1842–1850), John Elliot Cairnes (*The Character and Logical Method of Political Economy*, 1857 oraz *Some Leading Principles of Political Economy Newly Expounded*, 1874), Jean Gustave Courcelle-Seneuil (*Traité théorique et pratique d'économie politique*, 1858), a także Francis Amasa Walker (*Political Economy*, 1883).

Nazwa ta była również używana przez niektórych prekursorów ekonomii matematycznej, socjalistów, przedstawicieli kierunku historycznego, instytucjonalizmu oraz solidaryzmu. Za tym terminem opowiadali się m.in.: Nicolas François Canard (*Principes d'économie politique*, 1801), Jean Charles Leonard Simonde de Sismondi (*Nouveaux principes d'économie politique, ou de la richesse dans ses rapports avec la population*, 1819), Thomas Hodgskin (*Popular Political Economy*, 1827), Friedrich List (*Outlines of a New System of Political Economy*, 1827 oraz *Das nationale System der politischen Ökonomie*, 1841), Samuel Mountiford Longfield (*Lectures on Political Economy*, 1834), John Rae (*Statement of Some New Principles on the Subject of Political Economy, Exposing the Fallacies of the System of Free Trade*, 1834), Henry Charles Carey (*Principles of Political Economy*, 1837–1840 oraz *Letters on Political Economy*, 1860), Karl Gustav Knies (*Die politische Ökonomie vom Standpuncte der geschichtlichen Methode*, 1853), Adolph Heinrich Wagner (*Grundlegung der politischen Ökonomie*, 1876–1894), Thomas Edward Cliffe Leslie (*Essays in Political Economy*, 1879), Charles Gide (*Principes d'économie politique*, 1884), John Kells Ingram (*A History of Political Economy*,

1888), Henry George (*The Science of Political Economy*, 1897), Achille Loria (*Corso di economia politica*, 1910) oraz Franz Oppenheimer (*Die Theorie der reinen und politischen Ökonomie*, 1910).

Nazwę ekonomia polityczna preferował twórca ekonomii marksowskiej – Karl Marx (*Zur Kritik der politischen Ökonomie*, 1859 oraz *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie*, 1939–1941), jak również zwolennicy kierunku marksistowskiego, tj. Aleksandr A. Bogdanow-Malinowski i Iwan Stiepanow-Skworcow (*Курс политической экономии*, 1910–1918), Nikołaj Bucharin (*Политическая экономия рантье*, 1914), Maurice Dobb (*Political Economy and Capitalism*, 1937), Paul Alexander Baran (*Political Economy of Growth*, 1957), czy wreszcie Shigeto Tsuru (*Towards a New Political Economy*, 1976).

Główni autorzy rewolucji naukowej w ekonomii, w wyniku której powstał kierunek subiektywno-marginalistyczny, pozostali przy starej nazwie „ekonomia polityczna”, to znaczy współtwórcy szkoły matematycznej, czyli lozańskiej: Léon Marie Esprit Walras (*Éléments d'économie politique pure, ou théorie de la richesse sociale*, 1874–1877 oraz *Études d'économie politique appliquée*, 1898), Vilfredo Pareto (*Cours d'économie politique*, 1896–1897 oraz *Manuale di economia politica*, 1906) i Enrico Barone (*Principi di economia politica*, 1908), założyciel szkoły psychologicznej, czyli austriackiej – Carl Menger (*Untersuchungen über die Methode der Sozialwissenschaften und der politischen Ökonomie insbesondere*, 1883), a także współtwórcy szkoły anglo-amerykańskiej, czyli neoklasycznej – William Stanley Jevons (*The Theory of Political Economy*, 1871), Francis Amasa Walker (*Political Economy*, 1883), Simon Newcomb (*Principles of Political Economy*, 1886), Philip Henry Wicksteed (*The Common Sense of Political Economy*, 1910) i Francis Ysidro Edgeworth (*Papers Relating to Political Economy*, 1925).

Tradycyjną nazwę stosował także współtwórca szkoły ekonomicznej powstałej w drugiej połowie XX w., tj. neokeynszizmu – James Edward Meade (*Principles of Political Economy*, 1965–1976).

W Polsce od drugiej połowy XVIII do końca XX w. niemal powszechnie używano terminu ekonomia polityczna. Za tym określeniem opowiadali się m.in. przedstawiciel fizjokratyzmu Hieronim Stroynowski (*Nauka prawa przyrodzonego, politycznego, ekonomiki politycznej i prawa narodów*, 1785), reprezentant merkantylizmu Jan Ferdynand Nax (*Wykład początkowych prawideł ekonomiki politycznej z przystosowaniem przepisów gospodarstwa narodowego do onego wydzwignienia i polepszenia, stosownie do aktualnego stanu, w którym rzeczy zostają*, 1790), przedstawiciele szkoły klasycznej: Dominik Krysiński (*O ekonomii politycznej*, 1812), Fryderyk Skarbek (*Dykcjonarz ekonomii politycznej*, 1826–1828) i Ludwik Franciszek Michał Rajmund Wołowski (*Nations générales d'économie politique*, 1868), reprezentanci kierunku historycznego: Julian Antoni Dunajewski (*Wykład ekonomji politycznej*, 1935), Mieczysław Bochenek (*Ekonomia polityczna*, 1885–1886) i Henryk Aleksander Radziszewski (*Podręcznik ekonomii politycznej*,

1919), a także zwolennicy marginalizmu: Władysław Marian Zawadzki (*Zastosowanie matematyki do ekonomii politycznej*, 1914), Jan Stanisław Lewiński (*Zasady ekonomii politycznej*, 1923 oraz *Ekonomia polityczna*, 1930) i Roman Franciszek Rybarski (*System ekonomii politycznej*, 1924–1939).

Nazwę ekonomia polityczna upodobali sobie szczególnie zwolennicy ekonomii marksistowskiej w Polsce, m.in.: Ludwik Joachim Franciszek Krzywicki (*Ekonomia polityczna*, 1900–1902), Włodzimierz Brus i Maksymilian Pohorille (*Zarys ekonomii politycznej socjalizmu*, 1951), Aleksy Wakar (*Wybrane zagadnienia ekonomii politycznej socjalizmu*, 1957), Józef Rutkowski (*Ekonomia polityczna*, 1957 oraz *Ekonomia polityczna kapitalizmu*, 1972), Oskar Lange (*Ekonomia polityczna*, 1959), Bronisław Minc (*Ekonomia polityczna socjalizmu*, 1961, *Zarys systemu ekonomii politycznej*, 1970 i *Współczesna ekonomia polityczna*, 1981), Wiesław Sadzikowski (*Ekonomia polityczna kapitalizmu*, 1965–1966), Dymitr Sokołow (*Ekonomia polityczna kapitalizmu*, 1966–1967), Józef Nowicki (*Zarys ekonomii politycznej kapitalizmu*, 1971, *Ekonomia polityczna*, 1973 oraz *Ekonomia polityczna kapitalizmu*, 1988). Prawdopodobnie z tego względu nazwa ekonomia polityczna kojarzona jest – zresztą niesłusznie – z ekonomią marksowską¹⁵.

5. „Ekonomia narodowa”¹⁶

Wprawdzie większość osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych ekonomistów aprobowała nazwę ekonomia polityczna, jednak nie wszyscy ulegli owej praktyce. Jednym z pierwszych, który zerwał z tą tradycją był wenecki duchowny i ekonomista Giammaria Ortes (1713–1790). W książce *Dell'economia nazionale* (1774) zaproponował nową alternatywną nazwę naszej nauki, jaką była „ekonomia narodowa”. Nazwa ta miała podkreślać, że przedmiotem badań ekonomii jest gospodarowanie narodu, traktowanego jako główny czynnik ekonomiczny. Gospodarstwo narodowe stanowi całokształt życia gospodarczego, na które składają się wszystkie gospodar-

¹⁵ Por.: R. Bartkowiak, *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2003, s. 31. O bezzasadności poglądu Ryszarda Bartkowiaka świadczy chociażby fakt, że współtwórca ekonomicznej teorii polityki Bruno S. Frey, nie mający nic wspólnego z ekonomią marksistowską, używa terminu „nowa ekonomia polityczna”. Por.: B.S. Frey, *Moderne Politische Ökonomie. Die Beziehungen zwischen Wirtschaft und Politik*, R. Piper & Co. Verlag, München–Zürich 1977 oraz B.S. Frey, *Internationale Politische Ökonomie*, Verlag Franz Vahlen, München 1985.

¹⁶ Istnienie alternatywnych nazw podważa słuszność poglądów R. Bartkowiaka, jakoby istniały tylko dwie nazwy naszej nauki, tj. ekonomia polityczna i ekonomika. Por. R. Bartkowiak, *Historia myśli...*, dz. cyt., s. 31. Historia myśli ekonomicznej zna również inne nazwy, proponowane przez przedstawicieli różnych szkół i teorii. W języku niemieckim w XVIII w. używano nazwy „Kameralistik” lub „Kameralwissenschaften”, w XIX w. – „Staatswirtschaft” i „Theorie der gesellschaftlichen Wirtschaft”, natomiast obecnie stosowane są takie nazwy, jak: „Wirtschaftslehre” oraz „Wirtschaftstheorie”. Osobliwe propozycje zgłosili np.: Walerian Stroynowski (*Ekonomja powszechna krajowa narodów*, 1816) oraz Henryk Michał Kamiński (*Filozofia ekonomii materialnej ludzkiego społeczeństwa*, 1843–1845).

stwa indywidualne, powiązane zależnościami materialnymi, moralnymi i prawnymi¹⁷. Takie ujęcie nazwy i przedmiotu badań ekonomii odpowiadało twórcom nowo powstałego w Niemczech kierunku historycznego, podkreślającym rolę czynnika narodowego i historycznego w gospodarce. Z czasem nazwa „ekonomia narodowa” stała się znakiem rozpoznawczym ekonomii obszaru niemieckojęzycznego, nie tylko szkół kierunku historycznego, ale również szkoły psychologicznej, zwanej austriacką oraz współczesnych szkół ekonomicznych. Stosowali ją m.in.: Julius von Soden (*Die Nazional-Oekonomie*, 1805–1808), Johann Heinrich von Thünen (*Der isolirte Staat in Beziehung auf Landwirthschaft und Nationalökonomie*, 1826–1863), Alexander Lips (*Deutschlands Nazional-Oekonomie*, 1830), Adolph-Friedrich Riedel (*Nationalökonomie oder Volkswirtschaft*, 1838), Bruno Hildebrand (*Die Nationalökonomie der Gegenwart und Zukunft*, 1848), Albert Eberhard Friedrich Schäffle (*Die Nationalökonomie oder allgemeine Wirtschaftslehre*, 1861), Friedrich von Gottl-Ottilienfeld (*Der Wertgedanke, ein verhülltes Dogma der Nationalökonomie*, 1897), Joseph Alois Schumpeter (*Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie*, 1908), Karl Diehl (*Theoretische Nationalökonomie*, 1916–1933 oraz *Die sozialrechtliche Richtung in der Nationalökonomie*, 1941), Werner Sombart (*Die drei Nationalökonomien*, 1930), Ludwig von Mises (*Grundprobleme der Nationalökonomie*, 1933 oraz *Nationalökonomie. Theorie des Handelns und Wirtschaftens*, 1940), Walter Eucken (*Grundlagen der Nationalökonomie*, 1940), Eugen Böhmeler (*Grundlehren der Nationalökonomie*, 1944), Erich Preiser (*Nationalökonomie heute. Eine Einführung in die Volkswirtschaftslehre*, 1964), a także René L. Frey (*Wirtschaft, Staat und Wohlfahrt. Eine Einführung in die Nationalökonomie*, 1992).

Zwolennikami powyższej nazwy byli również szwedzcy i polscy ekonomiści, tj.: Knut Johan Gustav Wicksell (*Vorlesungen über National Ökonomie*, 1901–1906), Eli F. Heckscher (*Nationalekonomi*, 1904), Róża Luksemburg (*Einführung in die Nationalökonomie*, 1925) oraz Stanisław Głąbiński (*Teoria ekonomiki narodowej*, 1927).

6. „Nauka gospodarstwa narodowego”

Określeniem bliskoznacznym ekonomii narodowej stał się termin „nauka gospodarstwa narodowego”. Początkowo stosowano nazwę „gospodarstw narodowe”, którą przekształcono w „naukę gospodarstwa narodowego”. Uważa się, że pomysłodawcą tego terminu był niemiecki filozof i politolog Ludwig Heinrich von Jakob (1759–1827). Po studiach teologicznych, filologicznych i filozoficznych na Uniwersytecie w Halle, nauczał w gimnazjum miejskim. Po uzyskaniu habilitacji w 1789 r. zo-

¹⁷ Por.: S. Głąbiński, *Teorja ekonomiki narodowej*, Nakładem Tow. Wydawniczego „Ateneum”, Lwów 1927, s. 1–3.

stał profesorem filozofii, a następnie nauk politycznych na macierzystym uniwersytecie. W latach 1806–1816 przebywał w Rosji, początkowo jako profesor Wyższej Szkoły w Charkowie, później zaś jako członek Komisji Finansów w St. Petersburgu. Pierwszą wersję nowej nazwy ekonomii L.H. von Jakob wprowadził w wydanej w 1805 r. rozprawie: *Grundsätze der National-Oekonomie oder National-Wirthschaftslehre*¹⁸.

Termin „nauka gospodarstwa narodowego” zyskiwał coraz więcej zwolenników wśród ekonomistów obszaru niemieckojęzycznego. Określenie to stosowali przedstawiciele wielu szkół i kierunków, tj. kierunku historycznego, szkoły psychologicznej, zwanej austriacką, socjaliści oraz prekursorzy ekonomii matematycznej m.in.: Adolph-Friedrich Riedel (*Nationalöconomie oder Volkswirtschaft*, 1838), Wilhelm Georg Friedrich Roscher (*System der Volkswirtschaft*, 1854–1894), Hans Karl Emil von Mangoldt (*Grundriss der Volkswirtschaftslehre*, 1863), Karl Eugen Dühring (*Carey's Umwälzung der Volkswirtschaftslehre und Socialwissenschaft*, 1865, *Kritische Grundlegung der Volkswirtschaftslehre*, 1866 oraz *Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Socialismus*, 1871), Adolph Heinrich Gotthelf Wagner (*Allgemeine oder theoretische Volkswirtschaftslehre*, 1876), Carl Menger (*Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, 1871 oraz *Die Irrtümer des Historismus in der deutschen Nationalökonomie*, 1884), Wilhelm Carl Friedrich Launhardt (*Mathematische Begründung der Volkswirtschaftslehre*, 1885), Gustaw Friedrich von Schmoller (*Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre*, 1900–1904), Othmar Spann (*Die Haupttheorien der Volkswirtschaftslehre*, 1900 oraz *Fundament der Volkswirtschaftslehre*, 1918), Wilhelm Lexis (*Allgemeine Volkswirtschaftslehre*, 1906), Robert Liefmann (*Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, 1917–1919) oraz Otto Weinberger (*Grundriss der Volkswirtschaftslehre*, 1949). W krajach niemieckojęzycznych określenie *Volkswirtschaftslehre*, obok terminu *Nationalökonomie*, stało się najczęściej używanym określeniem ekonomii, o czym świadczą prace takich twórców, jak: Heinrich von Stackelberg (*Grundzüge der theoretischen Volkswirtschaftslehre*, 1943), Erich Carell (*Allgemeine Volkswirtschaftslehre*, 1951), Alfred Weber (*Allgemeine Volkswirtschaftslehre*, 1958), Heinz Sauermann (*Einführung in die Volkswirtschaftslehre*, 1964–1965), Artur Woll (*Allgemeine Volkswirtschaftslehre*, 1970), Gernot Hartmann (*Grundlagen der allgemeinen Volkswirtschaftslehre*, 1972), Karl Brandt (*Einführung in die Volkswirtschaftslehre*, 1973), Hans-Gunther Scholz, Hans-Peter Heinen, Friedhelm Hagemann (*Volkswirtschaftslehre*, 1977), Alfred Stobbe (*Volkswirtschaftslehre*, 1983), Erich Streissler (*Grundzüge der Volkswirtschaftslehre*, 1984) oraz Horst Siebert (*Einführung in die Volkswirtschaftslehre*, 1989).

¹⁸ Por.: J. Burkhardt, *Wirtschaft*, w: *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, red. O. von Brunner, W. Conze, R. Koselleck, t. 7, Klett-Cotta, Stuttgart 1992, s. 582 oraz Jakob Ludwig Heinrich von, w: *Deutsche Biographische Enzyklopädie*, red. W. von Killy, R. Vierhaus, t. 5, K.G. Saur, München 1997, s. 296.

Na gruncie polskiej ekonomii pierwszym jej zwolennikiem był hrabia Fryderyk Florian Skarbek (1792–1866), najwybitniejszy polski ekonomista klasyczny, profesor ekonomii politycznej na Uniwersytecie Warszawskim oraz w Szczególnej Szkole Leśnictwa. W dwutomowym dziele pt. *Elementarne zasady gospodarstwa narodowego* (1820), F. Skarbek posługiwał się określeniem „gospodarstwo narodowe”, natomiast w artykule: *Jakim sposobem nauki gospodarstwa narodowego uczyć się i nauczać należy* (1822), używał nazwy „nauka gospodarstwa narodowego”. W rozprawie *Ogólne zasady nauki gospodarstwa narodowego, czyli czysta teoria ekonomii politycznej* (1859) uzasadnił stosowanie nowej nazwy oraz poddał krytyce dotychczasowe terminy. „Ojciec” polskiej ekonomii stał na stanowisku, że nauka, która odkrywa prawidłowości i zasady utrzymywania i poprawy bytu narodowego, nie zyskała wcześniej poprawnej nazwy. Określenie ekonomia polityczna posiadało jedynie znaczenie domyślne, nie odpowiadające jej istocie. Termin ten sformułowano w starożytności, kiedy nie był jeszcze znany jej przedmiot badań. Nazwa ekonomia polityczna jest niezrozumiała dla osób nie znających jej treści, a nawet tworzy fałszywe wyobrażenie o jej przedmiocie. Ponieważ wyrażenie to sugerowało powiązania ekonomii z polityką oraz rozmywało granicę między tymi dziedzinami, walenie przyczyniło się do zahamowania jej rozwoju. Bliższa jej istoty jest nazwa „gospodarstwo narodowe”, lub „ekonomia narodowa”, jednakże oznacza ona czynności, a nie prawidłowości nimi rządzące. Poprawną nazwą – podkreślał F. Skarbek – jest „nauka gospodarstwa narodowego”. Formuluje ona zasady i prawa, według których narody tworzą i powiększają środki pozwalające polepszyć ich byt materialny¹⁹.

Nazwę „nauka gospodarstwa narodowego” przejął również Dominik Krysiński – autor pracy pt. *Niektóre myśli o nauce gospodarstwa narodowego* (1828), a także (w nieco zmienionej wersji) Józef Supiński (*Szkoła polska gospodarstwa społecznego*, 1862–1865).

7. „Ekonomia społeczna”

Cytowany wcześniej Jean Baptiste Say nie miał żadnych wątpliwości, że ekonomia polityczna jest odpowiednią nazwą dla nauki, która wyjaśnia sposoby tworzenia, podziału i spożycia bogactw społecznych, zaspokajających potrzeby ludzi. Ponieważ bogactwa społeczne są efektem działalności gospodarczej całego narodu, dlatego też ekonomia polityczna jest niczym innym jak ekonomią społeczną, twierdził francuski ekonomista²⁰.

Sayowskie potraktowanie ekonomii politycznej jako ekonomii społecznej znalazło wielu naśladowców, którzy uznali nawet, że należałoby dokonać zmiany nazwy tej nauki. Ich zadaniem przymiotnik „społeczna” lepiej odzwierciedla treść tej

¹⁹ Por.: F. Skarbek, *Ogólne zasady nauki gospodarstwa narodowego, czyli czysta teoria ekonomii politycznej*, t. 1, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1926, s. 45–46.

²⁰ Por.: J.B. Say, *Traktat o ekonomii...*, dz. cyt., s. 21–23.

nauki, która traktuje o gospodarstwie społecznym. Przymiotnik ten podkreśla społeczny charakter zjawisk gospodarczych. Zwolennikami nazwy „ekonomia społeczna” byli przede wszystkim ekonomiści z kontynentu europejskiego, przedstawiciele szkoły klasycznej, kierunku historycznego oraz katolicyzmu społecznego, m.in.: Charles Barthélemy Pierre Joseph Dunoyer (*Nouveau traité d'économie sociale*, 1830), Luigi Cossa (*Economia sociale*, 1891), Heinrich Dietzel (*Theoretische Sozialökonomik*, 1895), Léon Marie Esprit Walras (*Études d'économie sociale*, 1898), Karl Gustav Cassel (*Theoretische Sozialökonomie*, 1918), Leon Biliński (*Wykład ekonomii społecznej*, 1873–1874), Zofia Daszyńska-Golińska (*Zarys ekonomii społecznej*, 1898 oraz *Ekonomika społeczna*, 1906–1907), Stanisław Głabiński (*Ekonomika społeczna*, 1905 oraz *Wykład ekonomiki społecznej*, 1913), Władysław Ochenkowski (*Ekonomika społeczna*, 1906), Leopold Caro (*Zasady nauki ekonomii społecznej*, 1926), Stanisław Grabski (*Ekonomja społeczna*, 1927–1933) i Leon Władysław Biegeleisen (*Wstęp do nauki ekonomii społecznej*, 1937).

8. Powrót do jednoczłonowej nazwy „ekonomika”

W XIX w. nazwa ekonomia polityczna, podobnie jak pozostałe określenia tej nauki, zajęła trwale miejsce w nauce światowej. Jednak w drugiej połowie tamtego stulecia zaczęto formułować pod ich adresem uwagi krytyczne. Pierwszym, który zgłosił zastrzeżenia do istniejących nazw naszej nauki oraz zaproponował zmodyfikowaną wersję był polski ekonomista i działacz gospodarczy Antoni Nagórny (1821–1896). Po odbyciu studiów prawniczych na Uniwersytecie w Petersburgu prowadził praktykę adwokacką, a następnie pracował jako nauczyciel gimnazjum w Kutaisi na Kaukazie oraz w Izbie Skarbowej w Tiflisie. Po powrocie do kraju został zatrudniony w Najwyższej Izbie Obrachunkowej Królestwa Polskiego w Warszawie. Później pracował jako dyrektor wydziału przemysłu, a następnie wydziału handlu w Banku Polskim. Z sektora bankowego przeszedł na stanowisko wiceprezesa Kolei Fabryczno-Łódzkiej. Z jego inicjatywy powstał Bank Handlowy, będący pierwszym bankiem akcyjnym w Królestwie Polskim. W 1865 r. założył i był pierwszym redaktorem „*Ekonomisty*” – czasopisma poświęconego ekonomii, finansom, statystyce i administracji²¹.

W artykule otwierającym pierwszy numer tego czasopisma pt. *Znaczenie ekonomiki w cywilizacji nowoczesnej*, A. Nagórny poruszył kwestie poprawności nazwy nauki „ekonomia”. Według założyciela „*Ekonomisty*” stosowane wówczas określenia, takie jak: ekonomia polityczna, ekonomia narodowa i ekonomia społeczna należy uznać za niezręczne i bezpodstawne pleonazmy. Przymiotniki „polityczna”, „narodowa” i „społeczna”, wprawdzie rozszerzają zakres pojęcia greckiego *oikos* (dom), to jednocześnie ograniczają obszar badań tej nauki. W związku z tym A. Nagórny

²¹ Por.: Z. Landau, *Nagórny Antoni*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 22, Wrocław 1977, s. 445–446.

opowiedział się za uogólnioną nazwą nauki, która obejmowałaby szeroką sferę działalności człowieka. Ponadto wcześniejsze złożone nazwy nauki ekonomia rodzą liczne niedogodności. Równie kłopotliwe są inne nazwy złożone, stosowane przez ekonomistów, takie jak: gospodarstwo narodowe czy gospodarstwo społeczne. Z naciskiem podkreślał, że odpowiedniejszą, choć równoznaczną nazwą dla ekonomii – oznaczającej porządek, ład, szyk, harmonię – jako nauki, jest termin „ekonomika”, nawiązujący do pojęcia używanego przez Ksenofonta i Arystotelesa²².

Niestety, propozycja A. Nagórniego nie wywołała żadnej reakcji ze strony teoretyków ekonomii. Albo jego pomysł nie został zauważony, albo został zlekceważony.

Niemal podobny los spotkał inicjatywę szkockiego ekonomisty i prawnika Henry’ego Dunninga Macleoda (1821–1902). Kilkanaście lat prowadził praktykę adwokacką, po czym został dyrektorem „Royal British Bank” w Londynie. Pracując na University of Cambridge, w King’s College w Londynie oraz w Edinburghu i Aberden, interesował się głównie teorią kredytu. Opublikował kilkanaście książek, m.in.: *The Theory and Practice of Banking* (1855), *On the Definition and Nature of the Science of Political Economy* (1862), *A Dictionary of Political Economy* (1863), *The Elements of Banking* (1876), *Lectures on Credit and Banking* (1882), *Bimetallism* (1894) oraz *Indian Currency* (1898). W pracach: *Economics for Beginners* (1878) oraz *The Elements of Economics* (1881–86) szkocki ekonomista postulował zastąpienie wcześniejszej nazwy nauki „ekonomia polityczna” przez jednoczłonową nazwę „economics”, tłumaczoną jako „ekonomika”²³.

Propozycja zmiany terminologicznej H.D. Macleoda miała większe szanse realizacji, została bowiem przedstawiona w języku angielskim, ale odnotowało ją zaledwie kilku ekonomistów²⁴.

Przełom nastąpił za sprawą angielskich ekonomistów Alfreda Marshalla (1842–1924) i Mary Paley-Marshall (1850–1944). A. Marshall uważany jest za najwybitniejszego ekonomistę wiktoriańskiej epoki²⁵, niekwestionowaną „głowę” szkoły neoklasycznej. Pierwszą Katedrę Ekonomii Politycznej uzyskał na Uniwersytecie w Bristolu, później został profesorem ekonomii politycznej w Oxfordzie, ale własną szkołę stworzył dopiero w Cambridge. Żona M. Paley-Marshall była pierwszą kobietą – wykładowcą ekonomii w Cambridge oraz jego bliskim współpracownikiem. Zarówno w pracy *Economics of Industry* (1879), opublikowanej wspólnie z żoną, jak i w rozprawie pt. *Principles of Economics* (1890), uchodzącej

²² Por.: A. Nagórny, *Znaczenie ekonomiki w cywilizacji nowoczesnej*, „Ekonomista” 1965, kw. 4, s. 1.

²³ Por.: G. Stavenhagen, *Macleod Henry Dunning*, w: *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*, t. 7, Gustav Fischer – J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) – Vandenhoeck & Ruprecht, Stuttgart–Tübingen–Göttingen 1961, s. 90–91.

²⁴ Por.: W.S. Jevons, *The theory of political economy*, Macmillan, London 1931, s. XIV–XV oraz J. Dzionek-Kozłowska, *System ekonomiczno-społeczny Alfreda Marshalla*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 101.

²⁵ Por.: R.L. Heilbroner, *Wielcy ekonomiści. Czasy – życie – idee*, PWE, Warszawa 1993, s. 182.

za matematyczno-opisowe arcydzieło, A. Marshall postulował modyfikację dotychczasowej nazwy ekonomia polityczna. Charakteryzując przedmiot badań uprawianej nauki, brytyjski ekonomista pisał: „Ekonomja polityczna lub ekonomika jest badaniem rodzaju ludzkiego w jego codziennem życiu gospodarczem; bada ona tę stronę działalności indywidualnej i społecznej, która najściślej jest związana z osiągnięciem i użytkowaniem rzeczy materialnych, niezbędnych do dobrobytu”²⁶.

W *Zasadach ekonomiki* A. Marshall używał zamiennie – jako równoznacznych – dwu nazw: „ekonomia polityczna” i „ekonomika”. Uważał jednak, że nazwy „ekonomika społeczna”, albo prościej – „ekonomika”, lepiej oddają jej treść, w związku z czym należy wyrugować powszechnie stosowaną nazwę „ekonomia polityczna”. Ponadto ekonomia powinna wystrzegać się zagadnień politycznych, powinna być niezależna politycznie. Natomiast przymiotnik „polityczna” w nazwie nauki jest na ogół mylnie interpretowany. Sugeruje on podporządkowanie, wpływ polityki na tę naukę i gospodarkę. Ekonomika stawia sobie za cel jedynie pomoc politykom w osiągnięciu dobrobytu przez społeczeństwo²⁷. Naturalną konsekwencją było więc stosowanie przez A. Marshalla nazwy *economics*.

Po ukazaniu się w 1890 r. *Principles of Economics* A. Marshalla pojęcie *economics* stawało się coraz popularniejsze w krajach anglojęzycznych, wypierając wcześniej stosowane określenia. Zmiany obejmowały również nazwy katedr ekonomii na uczelniach. Nowo publikowane prace zawierały zmodyfikowany termin. Tendencji tej poddali się: Frank William Taussig (*Principles of Economics*, 1911), Arthur Cecil Pigou (*Economics of Welfare*, 1920), John Maurice Clark (*Studies in the Economics of Overhead Costs*, 1923), Henry Ludwell Moore (*Synthetic Economics*, 1929), Joan Violet Robinson (*The Economics of Imperfect Competition*, 1933), John Roger Commons (*Institutional Economics*, 1934), Abba Ptachya Lerner (*Economics of Control*, 1944 oraz *Economics of Employment*, 1951), Kenneth Ewart Boulding (*The Economics of Peace*, 1945 oraz *A Reconstruction of Economics*, 1950), Paul Anthony Samuelson (*Economics*, 1948), Frank Hyneman Knight (*On the History and Method of Economics*, 1956), George Joseph Stigler (*Essays in the History of Economics*, 1965), Wassily W. Leontief (*Input-Output Economics*, 1966), John Kenneth Galbraith (*Economics and the Public Purpose*, 1974), Harry G. Johnson (*On Economics and Society*, 1975), John Richard Hicks (*Causality in Economics*, 1979), Gerard Debreu (*Mathematical Economics*, 1981), János Kornai (*Economics of Shortage*, 1988), Mark Blaug (*The Methodology of Economics*, 1980 oraz *The Historiography of Economics*, 1991), David Begg, Stanley Fischer, Rudiger Dornbusch (*Economics*, 1984), N. Gregory Mankiw, Mark P. Taylor (*Economics*, 2006) i wielu innych.

²⁶ A. Marshall, *Zasady ekonomiki*, t. 1, Wydawnictwo M. Arcta, Warszawa 1925, s. 1 (wyd. ang.: A. Marshall, *Principles of economics*, wyd. 8, Macmillan, London 1947, s. 1).

²⁷ Por.: A. Marshall, *Zasady ekonomiki...*, dz. cyt., s. 40 oraz A. Marshall, *Principles of economics...*, dz. cyt., s. 43.

Za nazwą „ekonomika” opowiadali się również – w okresie międzywojennym – polscy ekonomiści, głównie ze szkoły krakowskiej: Adam Krzyżanowski (*Założenia ekonomiki*, 1919) oraz jego uczeń Edward Taylor (*Wstęp do ekonomiki*, 1936–1938). Jednak innowacja ta nie przyjęła się w naszym kraju. Po II wojnie światowej nazwę „ekonomika” używano do określenia szczegółowych dyscyplin ekonomicznych, takich jak: ekonomika przemysłu, budownictwa, rolnictwa, handlu, transportu, turystyki, konsumpcji itp. Wielu zwolenników miało natomiast krótki terminu „ekonomia”, stosowali go m.in.: Adam Heydel (*Podstawowe zagadnienia metodologiczne ekonomji*, 1925), Stanisław Pszczółkowski (*Zarys ekonomii*, 1936 oraz *Przedmiot i metoda ekonomji*, 1937), Tadeusz Brzeski (*Ekonomia*, 1938) oraz Jerzy Fierich (*Teoria ekonomii*, 1949–1950). Do tej nazwy powrócili zgodnie polscy ekonomiści po 1989 r.

Niestety, wprowadzenie nazwy „ekonomika” (*economics*) niesłusznie przypisano A. Marshallowi. Praktyka ta stała się kolejną niechlubną tradycją ekonomistów; czynili tak m.in.: Edward Taylor, Oskar Lange, Zygmunt Chodkiewicz, Witold Sierpiński, Adam Rybarski, Stefan Zabrowarny, Harry Landreth i David C. Colander, Mieczysław Nasiłowski, Ryszard Bartkowiak oraz Elżbieta Kundera²⁸.

9. Wnioski

Z powyższej analizy jednoznacznie wynika, że nazwa „ekonomia”, podobnie jak myśl ekonomiczna w ogóle, jest znacznie starsza od nauki ekonomii. Pojęcie to pochodzi od Ksenofonta, autora – napisanego w latach 394–371 p.n.e. – dzieła o kierowaniu rolniczym gospodarstwem domowym, zatytułowanego *Oikonomikos*. Termin ten Ksenofont stworzył z dwóch słów: *oikos* i *nomeus*.

Ważną datą w ewolucji nazwy naszej nauki był rok 1615, w którym Antoine de Montchrétien opublikował *Traité de l'économie politique*. Chcąc podkreślić poszerzenie zakresu zainteresowań ekonomii na całą gospodarkę narodową autor tej rozprawy wprowadził przymiotnik „polityczna”.

Tworząc w 1776 r. naukę ekonomii politycznej Adam Smith miał już gotową nazwę. Chociaż określenie to weszło do powszechnego obiegu, wkrótce pojawiły

²⁸ Por.: E. Taylor, *Historia rozwoju...*, dz. cyt., s. 244; O. Lange, *Ekonomia polityczna...*, t. 1, dz. cyt., s. 22; O. Lange, *Ekonomia polityczna*, w: *Wielka...*, dz. cyt., s. 329; Z. Chodkiewicz, *Szkoła neoklasyczna*, w: Z. Chodkiewicz, S. Żurawicki, *Historia myśli ekonomicznej. Zagadnienia wybrane*, PWN, Warszawa 1962, s. 93; W. Sierpiński, *Kierunek subiektywno-marginalistyczny*, w: J. Górski, W. Sierpiński, *Historia powszechnej myśli ekonomicznej 1870–1950*, wyd. 4, PWN, Warszawa 1987, s. 59; A. Rybarski, *Ogólna charakterystyka...*, dz. cyt., s. 7; S. Zabrowarny, *Wprowadzenie do ekonomii...*, dz. cyt., s. 6; H. Landreth, D.C. Colander, *Historia myśli...*, dz. cyt., s. 420; M. Nasiłowski, *Historia myśli ekonomicznej – dlaczego studujemy?*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 1998, s. 67; J. Głowczyk, *Uniwersalny słownik...*, dz. cyt., s. 81; R. Bartkowiak, *Historia myśli...*, dz. cyt., s. 31 oraz E. Kundera, *Marshall Alfred*, w: *Słownik historii myśli ekonomicznej*, red. E. Kundera, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 119.

się pojęcia bliskoznaczne, takie jak: „ekonomia narodowa” (wprowadzona przez Giammaria Ortesa), „nauka gospodarstwa narodowego” (Ludwig Heinrich von Jakob) oraz „ekonomia społeczna” (Jean Baptiste Say). Wszystkie wymienione nazwy dobrze – co należy z całą mocą podkreślić – oddawały treść nauki ekonomii i można traktować je jako równoważne synonimy najbardziej teoretycznej nauki ekonomicznej, zwanej królową nauk ekonomicznych. Świadczą one również o bogatym dorobku i tradycji powszechnej myśli ekonomicznej.

Powyższe nazwy rodziły jednak pewne zastrzeżenia. Aby wyeliminować niezręczność dwuczłonowego określenia oraz opacznie interpretowany przymiotnik „polityczna”, w 1865 r. Antoni Nagórny zaproponował jednoczłonową nazwę „ekonomia”. Ponieważ publikacja ta została ogłoszona w języku polskim, pomysł ten nie został zauważony przez środowisko akademickie. Dopiero po ukazaniu się (25 lat po opublikowaniu artykułu A. Nagórnego) *Principles of Economics* A. Marshalla, krótka jednoczłonowa nazwa zyskała szerokie poparcie.

Niestety, w okresie ostatnich 200 lat przedstawiono szereg błędnych poglądów, zarówno na temat etymologii nazwy ekonomia, jak i autorów późniejszych zmian, które były bezkrytycznie powielane.

Literatura

1. Ананьин О.И., *Мир хозяйства в сознании докапиталистических эпох*, w: *История экономических учений*, ред. В.С. Автономов, О.И. Ананьин, Н.А. Макашева, ИНФРА-М, Москва 2004.
2. Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, PWN, Warszawa 1956.
3. Arystoteles, *Polityka z dodaniem Pseudo-Arystotelesowej Ekonomiki*, PWN, Warszawa 1964.
4. Бартенев С.А., *История экономических учений*, Экономика, Москва 2005.
5. Bartkowiak R., *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2003.
6. Bochenek M., Dach Z., *Uwagi o nazwie nauki „ekonomia”*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 1998, nr 515.
7. Boehlke J., *Ogólna charakterystyka ekonomii*, w: *Wybrane problemy ekonomii*, red. B. Polzakiewicz, t. 1, wyd. 3, UMK w Toruniu, Toruń 1996.
8. Boniecki W., Chrupek Z., Drohomirecki J., Żurawicki S., *Historia myśli ekonomicznej do roku 1870*, PWN, Warszawa 1967.
9. Boniecki W., *Rozwój myśli ekonomicznej*, cz. 1, wyd. 2, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1983.
10. Brémond J., Salort M.-M., *Leksykon wybitnych ekonomistów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
11. Burkhardt J., *Wirtschaft*, w: *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, red. O. von Brunner, W. Conze, R. Koselleck, t. 7, Klett-Cotta, Stuttgart 1992.
12. Chodkiewicz Z., *Szkoła neoklasyczna*, w: Z. Chodkiewicz, S. Żurawicki, *Historia myśli ekonomicznej. Zagadnienia wybrane*, PWN, Warszawa 1962.
13. Daszyńska Z., *Zarys ekonomii społecznej*, Nakładem Księgarni Polskiej, Lwów 1898.

14. *Deinarchos*, w: *Słownik kultury antycznej. Grecja – Rzym*, red. L. Winniczuk, wyd. 6, Wiedza Powszechna, Warszawa 1989.
15. Dowgiałło Z., *Ekonomia*, w: *Słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, wyd. 6 rozsz., Wydawnictwo „Znicz”, Szczecin 1998.
16. Dzionek-Kozłowska J., *System ekonomiczno-społeczny Alfreda Marshalla*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
17. *Ekonomia polityczna*, w: *Mały słownik ekonomiczny*, Polskie Wydawnictwa Gospodarcze, Warszawa 1958.
18. *Ekonomja*, według wykładów Prof. Dra. Heydla (w opracowaniu Kol. Kol. Przybyłowskiej i Pański), Bratnia Pomoc Studentów W. S. H. w Krakowie, Kraków 1934.
19. Frey B.S., *Internationale Politische Ökonomie*, Verlag Franz Vahlen, München 1985.
20. Frey B.S., *Moderne Politische Ökonomie. Die Beziehungen zwischen Wirtschaft und Politik*, R. Piper & Co. Verlag, München–Zürich 1977.
21. Frisk H., *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, t. 3, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1963.
22. Gajczyk Z., *Ekonomia polityczna*, w: *Mała encyklopedia ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1961.
23. *A Greek-English lexicon*, compiled by H.G. Liddell, R. Scott, t. 2, The Clarendon Press, Oxford 1948.
24. Gide K., *Zasady ekonomji politycznej*, wyd. 7, Fiszer i Majewski, Poznań 1929.
25. Głąbiński S., *Teoria ekonomiki narodowej*, Nakładem Tow. Wydawniczego „Ateneum”, Lwów 1927.
26. Głowczyk J., *Uniwersalny słownik ekonomiczny*, Fundacja Innowacja, Warszawa 2000.
27. Górski J., *Zarys historii ekonomii politycznej*, wyd. 2 rozsz., Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1984.
28. Grabowski T., Łysko S., *Ekonomia polityczna kapitalizmu*, PWE, Warszawa 1971.
29. Grabski S., *Ekonomja społeczna*, t. 1, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów–Warszawa–Kraków 1927.
30. Heilbroner R.L., *Wielcy ekonomiści. Czasy – życie – idee*, PWE, Warszawa 1993.
31. Jakob Ludwig Heinrich von, w: *Deutsche Biographische Enzyklopädie*, red. W. von Killy, R. Vierhaus, t. 5, K.G. Saur, München 1997.
32. Jarzębowski L., *Biblioteka Mikołaja Kopernika*, Biblioteczka Kopernikańska nr 6, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 1971.
33. Jevons W.S., *The theory of political economy*, Macmillan, London 1931.
34. Koszutski S., *Podręcznik ekonomji politycznej*, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1907.
35. Kowalczyk E., *Ksenofont*, w: *Słownik historii myśli ekonomicznej*, red. E. Kundera, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.
36. Kundera E., *Marshall Alfred*, w: *Słownik historii myśli ekonomicznej*, red. E. Kundera, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.
37. Landau Z., *Nagórny Antoni*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 22, Wrocław 1977.
38. Landreth H., Colander D.C., *Historia myśli ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
39. Lange O., *Ekonomia polityczna*, t. 1, PWN, Warszawa 1959.
40. Lange O., *Ekonomia polityczna*, w: *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, t. 3, PWN, Warszawa 1964.
41. Lipiński E., *Historia powszechnej myśli ekonomicznej do roku 1870*, PWN, Warszawa 1968.
42. Marciniak S., *Przedmiot i zakres ekonomii*, w: *Elementy makro i mikro ekonomii dla inżynierów*, red. S. Marciniak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.
43. Marshall A., *Principles of Economics*, wyd. 8, Macmillan, London 1947.
44. Marshall A., *Zasady ekonomiki*, t. 1, Wydawnictwo M. Arcta, Warszawa 1925.

45. Milewski R., *Elementarne pojęcia i przedmiot ekonomii*, w: *Elementarne zagadnienia ekonomii*, red. R. Milewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
46. Montchrétien A., *Traktat o ekonomii politycznej*, w: *Merkantylizm i początki szkoły klasycznej. Wybór pism ekonomicznych XVI i XVII wieku*, koncepcje wyboru przygotował i wstępem opatrzył E. Lipiński, PWN, Kraków 1958.
47. Nagórny A., *Znaczenie ekonomiki w cywilizacji nowoczesnej*, „*Ekonomista*” 1965, kw. 4.
48. Nasiłowski M., *Ekonomia polityczna*, w: *Mala encyklopedia ekonomiczna*, wyd. 2 zm., PWE, Warszawa 1974.
49. Nasiłowski M., *Historia myśli ekonomicznej – dlaczego studiujemy?*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 1998.
50. *Θησαυρός τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Thesaurus Graecae Linguae, constructus H. Stephano*, t. 5, Excudebat Ambrosius Firmin Didot, Parisiis 1842–1846.
51. Orłowski T., *Nowy leksykon ekonomiczny*, Oficyna Wydawnicza Graf-Punkt, Warszawa 1998.
52. Ritzmann F., *Bedeutende Oekonomen und ihre Werke*, Zentralstelle der Studentenschaft Zürich, Zürich 1983.
53. Romanow Z.B., *Historia myśli ekonomicznej w zarysie*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1997.
54. Ruszkiewicz J., *Przedmiot ekonomii politycznej*, w: *Ekonomia polityczna dla wyższych szkół technicznych i rolniczych*, red. S. Szeffler, S. Marciniak, PWN, Warszawa 1974.
55. Rutkowski J., *Ekonomia polityczna kapitalizmu*, wyd. 4 zm., PWE, Warszawa 1977.
56. Rutkowski J., *Ekonomia polityczna. Materiały do proseminarium*, z. 1, wyd. 3 popr., Politechnika Szczecińska, Szczecin 1966.
57. Rybarski A., *Ogólna charakterystyka ekonomii*, w: *Wprowadzenie do ekonomii*, red. Z. Dach, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1992.
58. Say J.B., *Traktat o ekonomii politycznej czyli prosty wykład sposobu, w jaki się tworzą, rozdzielają i spożywają bogactwa*, PWN, Kraków 1960.
59. Schinzinger F., *Vorläufer der Nationalökonomie*, w: *Geschichte der Nationalökonomie*, red. O. von Issing, Verlag Franz Vahlen, München 1984.
60. Schumpeter J.A., *Geschichte der ökonomischen Analyse*, t. 1, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1965.
61. Sierpiński W., *Kierunek subiektywno-marginalistyczny*, w: J. Górski, W. Sierpiński, *Historia powszechnej myśli ekonomicznej 1870–1950*, wyd. 4, PWN, Warszawa 1987.
62. Skarbek F., *Ogólne zasady nauki gospodarstwa narodowego, czyli czysta teoria ekonomii politycznej*, t. 1, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1926.
63. *Słownik grecko-polski*, red. Z. Abramowicz, PWN, Warszawa 1962.
64. Smith A., *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t. 2, wyd. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
65. Spychalski G.B., *Myśl społeczno-ekonomiczna starożytności i średniowiecza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000.
66. Spychalski G.B., *Zarys historii myśli ekonomicznej*, wyd. 2 popr., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź 2001.
67. Stankiewicz W., *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2007.
68. Stavenhagen G., *MacLeod Henry Dunning*, w: *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*, t. 7, Gustav Fischer – J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) – Vandenhoeck & Ruprecht, Stuttgart–Tübingen–Göttingen 1961.
69. Stecki J., *Zasady ogólne ekonomii społecznej*, wyd. 2, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1907.
70. Szarzec K., *Makroekonomia – przedmiot i kierunki badań*, w: *Podstawy makroekonomii*, red. W. Jarmołowicz, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2008.

71. Sztaba S., *Ekonomia*, w: *Ekonomia od A do Z. Encyklopedia podręczna*, red. S. Sztaba, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
72. Sztaba S., *Ekonomia*, w: *Wielka encyklopedia PWN*, t. 8, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
73. Świdrowski J., *Ksenofont*, w: *Encyklopedia Nauk Politycznych (Zagadnienia społeczne, polityczne i gospodarcze)*, t. 3, Wydawnictwo Instytutu Społecznego i Instytutu Wydawniczego „Biblioteka Polska” w Warszawie, Warszawa 1938.
74. Taylor E., *Historia rozwoju ekonomiki*, t. 1, PWN, Poznań 1957.
75. Woś A., *Ekonomia polityczna*, w: *Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza*, PWRiL, Warszawa 1984.
76. Xenofont, *Ekonomik*, Nakładem Księgarni Jana Konstantego Żupańskiego, Poznań 1857.
77. Xenophon, *Ökonomische Schriften*, griechisch und deutsch von G. Audring, Akademie Verlag, Berlin 1992.
78. Zabrowarny S., *Wprowadzenie do ekonomii*, Akademia Rolnicza w Szczecinie, Szczecin 1996.
79. *Zarys dziejów myśli ekonomicznej*, oprac. S. Żurawicki, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965.

REFLECTIONS ON ORIGIN AND EVALUATION OF THE „ECONOMICS” TERM

Summary: Economics owes its name to Ksenofont who built it from two words: οἶκος – meaning house, and νομέω - manager, distributor. For Ksenofont, οἰκονομικός meant household management. The term „political economy”, drawn up by Antoine de Montchréstien, was adopted by the founder of economy Adam Smith. Due to incomprehension of the meaning new names were introduced i.e. „national economy”, „social economy” and „science of national economy”. The last change consisted in introducing a single-stage term „economics”. All the applied in different periods names were identical and relevant. Unfortunately, some generations of economists were misled since they uncritically accepted etymology of the term described by Jean Baptiste Say.